

AVESTODA BOLALARNI O'QITISH VA TARBIYALASH QOIDALARI.

Mamaniyozov Shaxzod Abror o'g'li
Osiyo xalqaro universiteti magistranti.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Avestoda bolalarni o'qitish va tarbiyalash qoidalari va ularni o'qitishning ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Zardushtiylik, Avesto, Zardusht, din, bola, ta'lim, kohin, bag'rikenglik ibodatxona.*

«Avesto» - zardushtiylik dinining muqaddas kitobi hisoblanib, dastlabki Sharq falsafiy qarashlarni o'zida aks ettiruvchi manbadir. Unda insormi karnolotga erishuvda mehnat, ezgulik, insoniylik, soflik, bag'rikenglik kabi sifatning ahamiyati chuqur ifodalangan. Zardushtiylik dinining nomi ushbu din asoschisi Zardusht (turli tillarda Zaratushtra, Zoroastr) ismidan olingan. Uning tug'ilgan joyi noma'lum. Zardusht miloddan avvalgi 1-ming yillikning birinchi choragida yashagan. Zero, zardushtiylikda axloqiylikning asosi, sahoatlilik belgisi – mehnat deb ko'rsatilsa, ishyoqmaslik barcha nuqsonlarni keltirib chiqaruvchi sabab ekanligiga urg'u beriladi. Zardushtiylik yoyilayotgan davrda ibodatxona ham, maxsus ilohiy kitoblarni ham bo'lmagan. Diniy marosimlar ochiq havoda, gulxan yonida ado etilgan. Keyinchalik kohinlar Zardusht va'zlarini yozib borganlar. Zardusht dini kohinlari bunday diniy matalarni yod bilganlar va ibodat paytida o'qiganlar, Zardusht vafotidan bir necha asr o'tgach barcha diniy marosimlar, madhiya va duolar kitob holiga keltirildi. Bu zardushtiylik muqaddas kitobi «Avesto» edi. «Avesto» so'zi «qat'iy qonunlar» ma'nosini bildiradi. Zardusht diniga ko'ra, atrofdagi dunyo ikki qismdan tashkil topgan: yaxshilik va yomonlik. Bular o'rtasida azaldan kurash ketadi. Masalan, nur bilan qorong'ulik, hayot bilan o'lim, ezgulik bilan yomonlik, qonun bilan qonunsizlik o'rtasida. Zardushtiylik hayotining asosiy mazmuni xayrli ish, shirin so'z, olijanob o'y-fikrdan xborat bo'lgan. Insonning asosiy burchi adolatli turmush tarzi bo'lmog'i kerak.

Ma'lumki, «Avesto» nafaqat ko'hna Sharq xalqlari dini, tarixi va madaniyati ilk yozma merosi sifatida qadrli, balki u buyuk umuminsoniy ma'naviy qadriyat ham hisoblanadi. Unda zardushtiylik (mazdaparastlik) dinining asosiy qoidalari, farz va sunnatlari, Axuramazdaning yagona yaratuvchilik qudrati gapirib o'tilgan. «Avesto»da o'sha davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlar, ilk davlatchilik an'analari, turli ijtimoiy tabaqalarning jamiyatda tutgan o'rni, dunyo va odamning komilligi, oilaviy turmush tarzi va u bilan bog'liq munosabatlar, o'sha davr mafkurasiga oid qimmatli ma'lumotlar mavjud. Darhaqiqat, oila va jamiyat insoniyat taraqqiyotining dastlabki ijtimoiy uyushmasi sifatida, kishilik tarixida dastlabki ijtimoiy munosabatlar paydo bo'lishi bilan yuzaga kela boshlagan. Keyinchalik dastlab oilada, so'ngra qabila va urug'- jamoada, so'ngra qo'ni-qo'shni jamoada o'zaro ijtimoiy munosabatlar shakllana boshlagan. Oila-jamoa munosabatlarining o'zaro aloqasi tufayli kishilar o'rtasida o'zaro mushtarak ijtimoiy, madaniy aloqalar shakllangan. Ular o'rtasidagi oilaga xos uyushqoqlik, qavmu qarindoshchilik munosabatlari jamiyat taraqqiyotining

barcha bosqichlarida u yoki bu tarzda o'zgarib, rivojlanib kelgan va insoniyat jamiyati taraqqiyotida muhim rol o'ynagan.

«Avesto» asarida inson shaxsining kamolotga erishishiga oid fikrlar ifoda etilgandir. Mazkur asar g'oyalari orqali qadimgi davrlarda mamlakatimiz hududida yashagan xalqlarning tabiiy, ilmiy, ma'rifiy hamda ijtimoiy qarashlari borasida muhim malumotlarga ega bo'lamiz. «Avesto» diniy xarakterga ega bo'lish bilan birga, o'zida falsafiy, siyosiy, filologik, va tarbiyaviy masalalarni ham qamrab olgan. Zardushtiylik dinining g'oyalari xususida so'z borganda, ularning to'g'rilik bilan yashash va axloqiy unsurlarga asoslanganligini alohida ta'kidlab o'tish lozim. Ushbu afsonada gunoh va uning jazosi, poklikning mohiyati ta'riflanib olov, suv, er, chorva, daraxt hamda o'simliklar ulug'lanadi, kohin, harbiy, dehqon va chorvadorlar sharaflanadi. Hayvonlarga zulm o'tkazish eng katta gunoh sifatida qoralanadi. Mazkur bo'limda shaxsiy gigienaga amal qilishga oid qoidalar–tirnoq va sochni parvarishlash masalalari yuzasidan fikr bildiriladi.

Bildirilayotgan fikrlardan anglashiniladiki, zardushtiylik dinining g'oyalariga ko'ra, shaxsning axloqiy xislatlarga ega bo'lishi Adolat o'lkasini qaror toptirishda tayanch omil bo'lib xizmat qiladi. Zardushtning asosiy yo'riqlaridan biri ham Axura Mazdaning ko'makchisi sanalgan inson sa-hovatli bo'lishi kerak, degan aqidadir. Garchi, zardushtiylikda diniy rasmlariga rioya etish, Zardusht tomonidan ilgari surilgan barcha axloqiy yo'l-yo'riqlarni bajarish har bir kishining muqaddas burchi ekanligi e'tirof etilishi bilan birga, dunyoviy ishlar va ularning mohiyati ham ochib beriladi. «Yaxshi fikr» iborasining mazmuni o'zida ilohiy qonun ruhida g'oyalarga ega bo'lish, yaqin kishisiga nisbatan mehribonlik ko'rsatish, muhtojlarga ko'maklashish, yovuzlikka qarshi kurashga doimo tayyor turish, kishilarning baxt-saodati yo'lida harakat qilish, ahillik, qabiladoshlar bilan birga do'stlik va totuvlikda yashashga intilish ruhida niyat va fikrlar musaffoligini aks ettiradi. Inson fikran ham boshqalarga hasad qilmasligi lozim. Yaxshi niyatli kishi darg'azab bo'lmaydi, jaholatlarga berilmaydi. Zero, bunday ruhiy holatda inson yaxshilik haqida o'ylamaydi, burch va adolat haqida unutadi va nojo'ya harakatlar qiladi. «Avesto»dagi uchlikning haqiqiy manbalariga yondashiladigan bo'lsa, ular qadimgi zamon kishilarining axloqiy tasavurlariga batamom muvofiq bo'lib tushadi. Fikr, so'z va ishning birligi ibtidoiy insonning ham ajralmas xislati edi. Uning ong, axloq va boshqalar xususidagi tasavurlari o'zi mansub bo'lgan jamoa bilan uzviy bog'langan, Jamoaning fikri uning ham fikri, jamoaning so'zlari uning ham so'zlari, jamoaning ishlari uning ham ishlari bo'lgan. Ijtimoiy va shaxsiy manfaatlarning uyg'unligi-urug'chilik jamiyatining muhim belgisidir. Jamoaning har qanday topshirig'ini bajarish uning a'zolari uchun mu-qaddas qonun edi.

Zardushtiylik ta'limotiga ko'ra, Yaxshilik va Yomonlik kuchlari o'rtasida murosasiz kurash abadiy davom etadi. Yaxshilik kuchlariga Axura Mazda, Yomonlik kuchlariga Anxura Manu boshchilik qiladi. Insonning hayoti, baxti yoki baxtsizligi ana shu kurashning natijasiga bog'liq. Odam yaxshilikka intilishi lozim, aks holda u yomonlik qopqoniga ilinib, abadul-abad azob-uqubatlarga muhtalo bo'ladi. Zardushtiylik ta'limotida odoblilik, mehnatsevarlik, rostgo'ylik, saxovatlilik fazilatlarini tarbiyalashga katta ahamiyat berilgan (O'sha asar, 10-bet).

Bu davrda o'quvchilar ulamo-kohinlar bo'lib, ular jamiyat ma'naviy hayotida muhim mavqega ega edilar. Maktabda kichik yoshdagi bolalarni o'qitish jarayonida ko'rsatmali qurollardan, hikoya qilish va suhbat usullaridan keng foydalanilardi. Darsda o'quvchilardan o'tilgan mavzuni shovqinsiz takrorlash talab qilinar edi. Bolalarda yoshlikdan mehnatsevarlik va kasb-hunar malakasi hamda ko'nikmasini shakllantirishga e'tibor berilgan. Ular yosh paytidanoq ko'chat o'tqizish, uy-ro'zg'or buyumlari yasash, yerga ishlov berish, mol boqishga o'rgatilgan. (J. Yo'ldoshev, S. Hasanov. Avestoda axloqiy-ta'limiy qarashlar. Toshkent, "O'qituvchi", 1992 yil, 23-bet.)

Zardushtiylik ta'limotiga ko'ra, bola o'n besh yoshda balog'atga yetadi. Uni zardusht qonunlariga ko'ra falsafa, axloq-odobga o'rgatishgan, xudojo'y, mehnatsevar, odil bo'lishga, niyati, so'zi, ishi ezgu bo'lishiga e'tibor berishgan. Jismoniy salomatlik, ma'naviy soflik haqida g'amxo'rlik qilish, tozalikka (badanni va suv manbalarini toza tutish) rioya qilish talab etilgan. Zardushtiylik ta'limoti jonivorlarga beshafqat bo'lishni man etadi, hayvonlarni kaltaklash, qiynashni gunoh hisoblaydi, aksincha, ularni parvarish qilishni talab etadi.

Zardushtiylik ta'limotiga ko'ra, yaxshi niyat, latif so'z, ezgu ishning birligi deyilganda-faqirlarga mehribonlik, musofirparvarlik, kishiga isnod keltiradigan ishlardan, birovga hasad qilishdan, o'g'rilik, talonchilik, o'zgarlar molini o'zlashtirishdan, zinoga borishdan, birovning dilini og'ritishdan o'zini tiyish nazarda tutilgan. Shuningdek, insoniy burch faqat axloqiy yo'l-yo'riqlarni o'zlashtirishdan iborat bo'lib qolmay, balki yaxshi oila va yaxshi farzand ustirish to'g'risida ham o'ylashni nazarda tutadi. Bu kitobda turmush yaxshilanishi bilan xalqning axloq-odobi ham yaxshilanadi, ilohiy so'zlar yaxshiroq idrok etiladi, deyilgan.

Xullas, zardushtiylik ta'limoti Markaziy Osiyo xalqlari tarixida islomgacha davrda qariyb bir yarim-ikki ming yil mobaynida umuminsoniy va milliy-axloqiy qadriyatlar qaror topishida, shuningdek, tarbiyashunoslik, o'qituvchi odobining nazariyasi va amaliyoti shakllanishida muhim tarixiy manbalardan bir bo'lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Makovelskiy A.O. Avesta. Baku, - 1960. S.150.
2. Asqarov A. O'zbek xalqining kelib chiqish tarixi. T., 2015, 196 b.
3. Hamidova M. O'zbekiston davlati va huquqi tarixi. (O'quv qo'llanma). 2004. 248 b.
4. Avesto. O'zbekcha tarjima (Asqar Mahkam tarj.)-T.:2001.
5. «Avesto»dan (tarj. M. Ishoqov). O'zbek tili va adabiyoti jurnali, 1999, # 2-4